

MÂLİK b. TEYYİHÂN

(مالك بن التيهان)

Ebû'l-Heyssem Mâlik
b. et-Teyyihân el-Ensârî el-Evsî
(ö. 20/641)

Sahâbî.

Züsseyfeyn lakabıyla da tanınır. Babasının sahâbî olduğu söylenmekteyse de onun İslâmîyet'ten önce öldüğü belirtilmektedir. Annesi Cüşemoğulları'ndan Leylâ bint Atîk'tir. Câhiliye döneminde putlara ibadet etmediği, Hanîf inancına sahip olduğu nakledilen Mâlik, Hz. Peygamber'le ilk defa Akabe mevkiinde karşılaşış (620) müslüman olan ve Medine'ye dönerek İslâm'ı yaymaya çalışan ensara mensup birkaç kişiden biridir. Kardeşi Ubeyd ile birlikte Birinci (621) ve İkinci (622) Akabe biatlarında bulunmuştur. Abdüleşheloğulları'na göre İkinci Akabe Biatı'nda ilk biat eden kişi Ebû'l-Heyssem'dir (İbn Hişâm, I, 305).

Medine'ye hicretten sonra Resûl-i Ekrem, Mâlik ile Osman b. Maz'ûn'u kardeş ilân etti. Resûlullah'ın katıldığı bütün savaşlarda yer alan Mâlik bazı serriyelerde de bulundu. Abdullah b. Revâha'nın Mûte Savaşı'nda şehid olmasından sonra Hz. Peygamber onun yerine Hayber mahsulünün vergisini belirlemek üzere Mâlik'i görevlendirdi. Resûl-i Ekrem'in vefatı üzerine Ebû Bekir onun görevine devam etmesini istediye de o bunu kabul etmedi.

Bir defasında Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Ömer ile birlikte Mâlik'in evine misafir olmuş, Mâlik gösterdiği misafirperverlik ve cömertlik sayesinde Resûlullah'ın hayır duasını almıştır (*el-Muvaţta*², "Şıfatü'n-nebî", 28; Müslim, "Eşribe", 140; Ebû Dâvûd, "Eţ'ime", 54). Bu ziyaret sırasında evinde hizmetçisinin olmadığını gören Resûl-i Ekrem'in daha sonra kendisine tahsis ettiği câriyeyi âzat etmesi de Resûl-i Ekrem'in hoşnutluğunu kazanmasına vesile olmuştu (Tirmizî, "Zühd", 39).

Hz. Ömer, anlaşmalara sadık kalmayıp müslümanlar aleyhinde faaliyette buldukları için yahudileri Fedek'ten çıkarmaya karar verdiğinde, esasen daha önce yarısı Hz. Peygamber'e bırakılmış olan Fedek arazisinin kalan bölümünün bedelini tesbit ettirmek üzere görevlendirdiği üç kişi arasında Mâlik de vardı.

Resûl-i Ekrem'i öven şiirlerinin bulunmasından şairliğinin de olduğu anlaşılan Mâlik b. Teyyihân'ın Resûlullah henüz hayatta iken veya 21 (642) yılında vefat ettiği yahut Sıffin Savaşı'nda (37/658) şehid düştüğü söylenmekteyse de kaynakların çoğu onun Hz. Ömer'in halifeliği sırasında 20 (641) yılında Medine'de öldüğünü belirtmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

*el-Muvaţta*², "Şıfatü'n-nebî", 28; *Müsned*, III, 462; Müslim, "Eşribe", 140; Ebû Dâvûd, "Eţ'ime", 54; Tirmizî, "Zühd", 39; Vâkıdî, *el-Megâzi*, I, 158; II, 691, 707, 718, 720; İbn Hişâm, *es-Sîre* (Zekkâr), I, 292, 301, 303, 304, 305, 310, 509; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, III, 447-449; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medineti'l-münevvere*, I, 194-195; İbn Beşkûvâl, *Ğavâmizü'l-esmâ'i'l-mübheme* (nşr. İzzeddin Ali es-Seyyid - M. Kemâleddin İzzeddin), Beyrut 1407/1987, II, 628-630; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe* (Bennâ), V, 14-16; Nevevî, *Tehzîb*, I/2, s. 79-80; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*², I, 189-191; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 341; IV, 212-213; Fuâd Sâlih es-Seyyid, *Mu'cemü'l-evâ'il fi târihi'l-Arab ve'l-müslimîn*, Beyrut 1412/1992, s. 163, 165-166; "Ebû'l-Heyssem b. Teyyihân", *DMBİ*, VI, 410-411.

MUSTAFA ERTÜRK

MÂLİKÂNE

(مالكانه)

Osmanlı maliyesinde
vergi iltizam sisteminin 1695 yılından
Tanzimat'a kadar uygulanan
özel bir türü.

Arapça "mülk sahibi" anlamındaki mâlik kelimesiyle Farsça -âne ekinden türetilmiş bir kelimedir. Mâlikâne sisteminde "mukâtaa" adı verilen vergi kalemleri iltizamda olduğu gibi müzayede ile ihale edilirdi. Ancak aralarında önemli bir fark vardı. Normal iltizamda müzayede, tahvil denilen bir-üç yıl arasında değişen bir dönem için hazineye ödenecek yıllık vergi (mal) miktarı üzerinde cereyan ederdi. Mâlikâne sisteminde ise bu yıllık vergi miktarı hazine tarafından belirlenmişti ve rekabetle artırılması veya azaltılması söz konusu değildi. Burada müzayede, yıllık vergi miktarı sabitlenmiş bulunan mukâtaanın bir tahvil için değil, kaydıhayat şartıyla vergilendirme hakkını elde etmenin bedeli olarak ödenmesi gereken ve "muaccele" adı verilen peşin meblağ üzerinde yapılırdı. Müzayedede en yüksek muacceleyle ödeyen mâlikâne sahibi olarak berat alırdı.

XVII. yüzyılın son çeyreğinde yoğunlaşan savaşlar giderleri büyük ölçüde arttırmış, gelirleri ise bir bölümü elden çıkan

bölgelerde kaldığı için azaltmıştı. Bütçede büyüyen açıkları kapamak üzere hazine mukâtaaları vaktinden önce, artan oranda peşin ödeme şartıyla ve tahvil sürelerini bir yıla, hatta daha kısa dönemlere indirerek iltizama vermeye başladı. Sıkça değişen ve verdikleri peşini faizleriyle birlikte de önce mükelleflerden çıkarmaktan başka kaygıları olmayan mültezimler reâyâ (sivil halk) üzerindeki vergi yükünü üretim kapasitesini daraltacak ölçüde ağırlaştırıyordu. Üretim kapasitesi daraldıkça vergi gelirleri düşüyordu. Gelirler azaldıkça hazinenin ihtiyacı ve talebi de artıyordu. İltizam sisteminde vergilendirme ile üretim kapasitesi arasında birbirini engelleyen bir kısır döngünün yerleşmesi Osmanlı maliyesinin XVII. yüzyılın sonlarında karşılaştığı temel paradokstu. Mâlikâne sistemi bu paradoksu aşmayı sağlayacak bir kurum olarak düşünüldü.

Mukâtaaların geçici bir süre için değil ömür boyu devam etmek üzere iltizama verilmesi (bervech-i mâlikâne), reâyânın üretim kapasitesiyle vergi ödeme gücü arasında oluşmuş olan kısır döngüyü tersine çevirecek yeni bir mekanizmayı yerleştirecekti. Bu yeni sistem yalnız reâyânın ve hazinenin değil aynı zamanda mâlikâneci mültezimin de lehine sonuçlar doğurmaya adaydı. Gerçekten her üçünün menfaatini âhenkli bir duruma getirdiği için hemen benimsendi, hızla yayıldı ve uzunca bir süre uygulandı.

Müzayedede en yüksek muacceleyle teklif edip ödeyen mâlikâneciye verilen beratta vergilendirme hakkını elde ettiği mukâtaa ve mükellefler üzerinde, "mefrûzü'l-kalem ve maktûû'l-kadem min külli'l-vücûh serbestiyet üzere hayatta oldukça tasarruf etmesi için" geniş idarî ve inzibatî yetkilerle donatılarak kadılar hariç hiçbir devlet görevlisinin müdahalesine izin verilmeyeceği belirtilirdi. Mâlikâneci öldüğü zaman mukâtaa "mahlûl" olarak yeniden müzayedeye konuldu. En yüksek muaccele teklifini ayrıca arttırmadan kabul ederse oğlu tercihen mâlikâneci olabilirdi. Bunun dışında herhangi bir miras hakkı söz konusu değildi. Mâlikâneci mukâtaasını serbestçe satabilir yani ferağ (kasriyed) edebilirdi. Ancak satıştan itibaren kırk gün içinde ölürse satış hükümsüz sayılır ve mukâtaa mahlûl kategorisine alınırdı. Fertler arası satışlardan 1735'ten itibaren kayıtlı muaccele değerinin % 10'u kadar kasriyed resmi alınmaya başlandı.